

<https://doi.org/10.31891/2307-5732-2025-357-41>

УДК 66/67:331.45

**НЕСТЕР АНАТОЛІЙ**

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-1276-6068>e-mail: [nesteranatol111@gmail.com](mailto:nesteranatol111@gmail.com)**МІТЮК ЛЮДМИЛА**

Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського

<https://orcid.org/0000-0003-4914-2387>e-mail: [luda2010703@gmail.com](mailto:luda2010703@gmail.com)**ПОЛУКАРОВ ЮРІЙ**

Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського

<https://orcid.org/0000-0002-6261-3991>e-mail: [polukarov@ukr.net](mailto:polukarov@ukr.net)**ПАРШЕНКО КОСТЯНТИН**

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0001-6379-3587>e-mail: [konstantin.parshenko@gmail.com](mailto:konstantin.parshenko@gmail.com)

## ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ В ТЕХНОЛОГІЇ ЛЕГКОЇ ТА ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

*Робота присвячена покращенню охорони праці та безпеки життєдіяльності персоналу підприємств легкої та хімічної промисловості, поширенню знань про військові дії та зусилля керівництва підприємств, районів та окремих громадян щодо збереження здоров'я та підвищення працездатності в умовах воєнного стану. Ефективність роботи підприємств легкої та хімічної промисловості визначається якістю та кількістю персоналу, який працює і продовжує виконувати свої функції в цей складний для держави час. Більшість управлінського персоналу цих підприємств відчують дефіцит робочої сили і свідомо йдуть на залучення до роботи людей пенсійного віку, інвалідів, студентів. Робота з таким персоналом вимагає особливої уваги з боку роботодавця, адже законодавство передбачає низку вимог, яких слід дотримуватися. Важливо пам'ятати про підбір управлінської команди компанії, яка здатна і вміє працювати з цією категорією персоналу, що вимагає створення умов для продуктивної праці. Тут важливий психологічний стан, можливість створення індивідуального графіка роботи, створення можливостей для неповної зайнятості (особливо для студентської молоді).*

**Ключові слова:** воєнний стан, сховище, умови праці, небезпека, військова амуніція, промисловість

**NESTER ANATOLIY, PARSHENKO KONSTANTIN**

Khmelnytskyi National University

**MITIUK LIUDMYLA, POLUKAROV YURI**

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

## SAFETY ISSUES IN LIGHT AND CHEMICAL INDUSTRY TECHNOLOGY

*The war of the Russian state against independent Ukraine presented society with new complex tasks regarding the production of military ammunition and combat equipment, which is provided with the participation of the light and chemical industry. In the conditions of a shortage of military ammunition, the production of shells, missiles and mines for military operations by our army, ensuring the stable and productive work of these industries becomes a task that must be performed quickly and efficiently in order to replenish the Armed Forces of the state. In such difficult conditions, methods of broad involvement of the population, including those of retirement age and the disabled, should be used for the deployment of production in territories not captured by the enemy.*

*The work is devoted to the improvement of occupational health and safety of the personnel of the light and chemical industry, the dissemination of knowledge about military operations and the efforts of the management of enterprises, districts and individuals to preserve health and work promotion in conditions of martial law. The efficiency of the light and chemical industry is determined by the quality and quantity of personnel who work and continue to perform their functions in this difficult time for the state. Most of the management personnel of these enterprises have a shortage of labor force and deliberately go to attract people of retirement age, disabled people, and students to work. Working with such personnel requires special attention from the employer, because the legislation provides for a number of requirements that should be followed. It is important to remember the selection of the company's management team, who are able and able to work with this category of personnel, which requires the creation of conditions for productive work. Here, the psychological state, the possibility of creating an individual work schedule, and the creation of part-time employment opportunities (especially for student youth) are important.*

*But working with such personnel in the conditions of martial law at enterprises of the light and chemical industry requires increased attention when carrying out labor protection measures, which require additional clarifications on behavior during air raids, detection of explosive substances and ammunition from weapons*

**Keywords:** martial law, storage, working conditions, danger, military ammunition, industry

Стаття надійшла до редакції / Received 27.06.2025

Прийнята до друку / Accepted 15.08.2025

### Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Навчання з питань охорони праці на підприємствах легкої та хімічної промисловості має виключно важливе значення, оскільки ці галузі мають низку специфічних ризиків, пов'язаних як із технологічними процесами, так і з умовами праці. Тут можна визначити ключові аргументи, що підкреслюють важливість такого навчання. Це насамперед високий рівень виробничих ризиків. Так

хімічна промисловість пов'язана з роботою з токсичними, вибухонебезпечними, легкозаймистими речовинами, а легка промисловість (текстильна, швейна, взуттєва) — це робота з високошвидкісним обладнанням, механізмами, що можуть становити загрозу для здоров'я. Події, пов'язані з війною підсилюють негативні тенденції. Так станом на 1 січня 2023 року, за даними Фонду соціального страхування України, внаслідок бойових дій з 24 лютого 2022 року на підприємствах України зафіксовано 392 нещасні випадки, пов'язані з виконанням трудових обов'язків під час війни. У цих інцидентах постраждало 772 працівники, з яких 221 особа загинула. Згідно з іншими джерелами, до 1 січня 2024 року кількість постраждалих цивільних працівників зросла до 1 212 осіб, з яких 413 загинули. Правильне навчання дозволяє працівникам вчасно розпізнати небезпеку, дотримуватись інструкцій, діяти відповідно до планів евакуації та дій у надзвичайних ситуаціях. Обізнані працівники рідше травмуються, менше відволікаються на сторонні ризики, працюють більш впевнено. В кінцевому результаті правильно організоване навчання веде до підвищення ефективності праці [1].

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій**

В Україні діє цілий ряд науковців, які підготували достатню кількість наукової літератури, де розглядаються питання охорони праці та навчання персоналу. Серед них можна назвати прізвища Березуцького В. В., Ткачука К. Н., Яремко З.М. Винокурова Л.Е., Васильчук М.В., Гаман Н.В., Атаманчука П.С. З початком широкомасштабної війни випуск літератури дещо впав, але публікації статей на злободенні питання продовжуються. Так у статті Головач Н. В. та Лапицької Н. І. аналізуються проблеми безпеки праці медичних працівників в умовах воєнного стану. Зокрема, йдеться про надскладні обставини, критичне фізичне перенавантаження та необхідність розробки методичних посібників для дій у надзвичайних ситуаціях [2]. В роботі Бужанської М. В. розглядаються проблеми охорони праці під час війни, зокрема забезпечення пожежної безпеки, захист від вибухів, застосування захисного обладнання та підтримку емоційного стану працівників. Також пропонується впровадження превентивних заходів для мінімізації ризиків [3].

#### **Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття**

В Україні, попри значний поступ у сфері охорони праці, існує низка невирішених або недостатньо врегульованих аспектів, які потребують подальшої уваги на законодавчому, управлінському та практичному рівнях. Серед них можна назвати невирішені або слабо врегульовані частини охорони праці, морально застаріла нормативна база. Багато нормативних актів з охорони праці (особливо в промисловості) були прийняті ще за часів СРСР і не відповідають сучасним технологіям та умовам праці. Відсутні чіткі положення щодо новітніх виробництв (наприклад, ІТ-виробництво, віддалена робота, роботизовані системи). Прикладом мож слугувати відсутність сучасного регулювання щодо безпеки при використанні автоматизованих і дистанційно керованих систем у промисловості. В умовах воєнного стану й економічного спаду фінансування охорони праці часто скорочується. Навчання часто проводиться за шаблонами без практичної складової. Відсутні сучасні тренінгові платформи, симуляції та онлайн-курси, які були б інтерактивними та ефективними. Слабкий контроль з боку держави оскільки державна інспекція праці не має достатньо ресурсів та персоналу для ефективного моніторингу. Через воєнний стан кількість перевірок суттєво зменшилася, що сприяє недотриманню норм охорони праці на багатьох підприємствах. Література з охорони праці підготовлена вітчизняними та зарубіжними авторами готувалась в умовах мирного часу та не передбачала критичних ситуацій воєнного стану [4].

#### **Формулювання цілей статті**

Підготовка з питань безпеки має на меті забезпечити ефективне реагування на загрози та мінімізувати ризики для життя, здоров'я людей, а також збереження матеріальних цінностей та навколишнього середовища. Загальна мета підготовки статті та працівників підприємства підвищення рівня безпеки працівників, населення або учасників організації шляхом формування знань, навичок і готовності до дій у надзвичайних ситуаціях. Конкретні цілі підготовки з питань безпеки це ознайомлення з основами безпеки життєдіяльності, охорони праці, пожежної та техногенної безпеки, надання знань про типи загроз (природні, техногенні, соціальні) та способи захисту від них, формування навичок дій в умовах надзвичайних ситуацій (евакуація, надання домедичної допомоги тощо), відпрацювання алгоритмів поведінки під час реальних або умовних небезпек (пожежа, вибух, землетрус, витік хімічних речовин тощо). Все це має визначити профілактичні цілі такі як запобігання травматизму, аваріям і нещасним випадкам та формування культури безпеки в колективі або громаді. В той же час підготовка з питань безпеки дозволить розробити та вдосконалити плани евакуації, інструкції з безпеки, а також підготувати відповідальних осіб.

#### **Виклад основного матеріалу**

Підготовка з питань безпеки працівників легкої та хімічної промисловості — це обов'язкова складова організації охорони праці, спрямована на попередження виробничого травматизму, професійних захворювань і надзвичайних ситуацій. Така підготовка має враховувати специфіку галузі, де ризики можуть включати контакт з хімічними речовинами, вибухонебезпечними матеріалами, шкідливими викидами, високотемпературним обладнанням тощо. Навчання з охорони праці є важливим компонентом управління безпекою на підприємствах в Україні. Воно забезпечує працівників необхідними знаннями і навичками для запобігання нещасним випадкам, професійним захворюванням

та іншим ризикам на робочому місці. У рамках цієї діяльності підприємства повинні враховувати специфіку своєї галузі, вимоги законодавства та індивідуальні потреби працівників. По-перше, основним елементом навчання є вивчення законодавчих актів, що регулюють охорону праці. Це включає знання про основні положення Кодексу законів про працю України, нормативно-правових актів та стандартів безпеки. Підприємства повинні забезпечити, щоб всі працівники були обізані з правами та обов'язками у сфері охорони праці. Також важливо проводити регулярні інструктажі з охорони праці, де працівники можуть отримати свіжу інформацію про зміни в законодавстві та нові ризики на робочому місці. По-друге, навчання має бути практично орієнтованим. Це означає, що працівники повинні не лише теоретично знати про ризики, але й вміти їх ідентифікувати та реагувати на них. Організація тренінгів, семінарів і практичних занять, де працівники можуть відпрацювати дії в надзвичайних ситуаціях (наприклад, при пожежі, виявленні небезпечних матеріалів), допоможе підвищити їх готовність. Також варто залучати фахівців, які можуть поділитися практичним досвідом і продемонструвати правильні методи безпеки. Крім того, важливим аспектом є моніторинг ефективності навчання з охорони праці. Підприємства повинні оцінювати знання та навички працівників, проводячи тестування та атестації після проходження навчання. Це дозволить виявити слабкі місця в знаннях і вчасно коригувати навчальні програми. Регулярний аналіз травматизму на підприємстві також може допомогти в ідентифікації та необхідності додаткових навчальних заходів.

Особливо важливо під час воєнного стану пам'ятати, що інструктажі є обов'язковим елементом навчання працівників з питань безпеки праці та техніки безпеки. Це підкреслюється притоком молодого покоління не володіючого трудовими навичками. Вступний інструктаж повинен містити загальні правила безпеки, ознайомлення з умовами праці на підприємстві, його особливості, заборону паління на території, визначення небезпек та зон з ними пов'язаних. Бажано такий інструктаж проводити досвідченому інженеру з охорони праці або керівнику підрозділу. Інструктаж на робочому місці є особливим тому що повинен висвітлити всі моменти можливого виникнення травматизму та як уникнути небезпек. Що стосується періодичного та позапланового інструктажів, тут роль інженера з охорони праці має бути направлена на контроль за проведенням, допомогу персоналу та фіксацією в відповідних документах.

Навчання в спеціалізованих навчальних центрах здійснюється для підвищення кваліфікації або перепідготовки персоналу. Особливо актуальним таке навчання є для робіт підвищеної небезпеки, серед яких зварювання, роботи з газом, електрообладнанням тощо [5].

Стажування на робочому місці передбачає навчання нових працівників або тих, хто переходить на нову посаду, безпосередньо на робочому місці та має тривати зазвичай від 2 до 14 днів, залежно від складності роботи. Особливо важливо, щоби стажування проводилось під наглядом досвідченого працівника або керівника.

Внутрішньофірмове підвищення кваліфікації проводиться безпосередньо в межах компанії та може охоплювати тренінги та семінари, лекції, майстер-класи, обмін досвідом між підрозділами. Але і тут важливим елементом є оцінювання знань персоналу тобто перевірка засвоєного матеріалу та відповідності кваліфікаційним вимогам. При цьому формами оцінювання стануть тестування, усні або письмові іспити, практичні завдання, співбесіди з представниками служби охорони праці чи керівництва. За результатами оцінювання приймається рішення про допуск до виконання обов'язків.

Важливо зазначити, що навчання з охорони праці не є разовим заходом; це постійний процес, який має адаптуватися до змін у виробничих умовах, технологіях та законодавстві. Таким чином, систематичний підхід до навчання з охорони праці сприяє не лише зменшенню ризиків на робочому місці, але й створює безпечне та здорове середовище для всіх працівників. Вивчення законодавчих актів, що регулюють охорону праці, є ключовим аспектом забезпечення безпеки на робочих місцях в Україні. Цей процес включає ознайомлення з нормативно-правовими документами, які визначають права, обов'язки, процедури та стандарти, що стосуються охорони праці. Глибоке знання цих актів допомагає працівникам і керівникам підприємств ефективно управляти ризиками, забезпечувати безпеку та здоров'я на робочому місці, а також відповідати вимогам законодавства.

Основним документом у сфері охорони праці в Україні є Кодекс законів про працю (КЗпП), який встановлює загальні принципи трудових відносин, включаючи питання охорони праці. Кодекс містить положення про обов'язки роботодавців забезпечувати безпечні та здорові умови праці, а також зобов'язання працівників дотримуватися правил охорони праці. Ознайомлення з цим документом є першим кроком для всіх учасників трудового процесу [6].

По-друге, існують численні нормативно-правові акти, які деталізують вимоги до охорони праці в конкретних галузях. Це можуть бути державні стандарти, постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства соціальної політики, а також галузеві інструкції та рекомендації. Наприклад, в будівництві, охороні здоров'я та інших сферах можуть діяти специфічні вимоги, які потрібно враховувати. Підприємства повинні систематично аналізувати і оновлювати свої знання про ці акти, оскільки вони можуть змінюватися в залежності від нових наукових досліджень або змін у технологіях.

Крім того, важливим елементом є моніторинг змін у законодавстві. Регулярний перегляд новин у сфері охорони праці, участь у семінарах та тренінгах, а також співпраця з профспілками і фахівцями з охорони праці допомагають працівникам та керівникам залишатися в курсі останніх змін. Це дозволяє

адаптувати внутрішню політику підприємства відповідно до вимог законодавства, знижуючи ризики юридичних проблем і підвищуючи рівень безпеки.

Загалом, вивчення законодавчих актів, що регулюють охорону праці, має бути невід'ємною частиною навчання та розвитку персоналу. Це не лише сприяє формуванню культури безпеки на підприємстві, але й забезпечує юридичну захищеність як працівників, так і роботодавців. В результаті, системний підхід до вивчення та впровадження вимог охорони праці сприяє створенню безпечного і здорового робочого середовища для всіх.

Обізнаність працівників з їхніми правами та обов'язками у сфері охорони праці є важливим елементом безпеки на робочому місці. Це знання дозволяє не лише захистити власне здоров'я і життя, але й активно сприяти створенню безпечних умов праці на підприємстві. Працівники мають бути навчені користуватись засобами індивідуального захисту. В Україні законодавство чітко визначає права працівників у цій сфері, а також їхні обов'язки, і важливо, щоб кожен працівник був ознайомлений з цими положеннями [7].

Працівники мають право на безпечні та здорові умови праці. Це означає, що роботодавець зобов'язаний забезпечити відповідність робочого середовища вимогам охорони праці, включаючи належне обладнання, регулярні перевірки і оцінки ризиків. Працівники повинні знати, що вони можуть вимагати дотримання цих умов і повідомляти про будь-які порушення. Крім того, у разі необхідності працівники мають право на отримання спеціалізованих медичних оглядів та профілактичних заходів [7].

По-друге, працівники зобов'язані дотримуватися правил охорони праці, які встановлені на підприємстві. Це включає дотримання інструкцій, використання засобів індивідуального захисту, а також участь у навчаннях з охорони праці. Працівники повинні усвідомлювати, що їхня безпечна поведінка безпосередньо впливає на здоров'я не лише їх самих, але й їхніх колег. Важливо також, щоб працівники знали, що за порушення правил охорони праці можуть передбачатися дисциплінарні санкції.

Крім того, активна участь працівників у процесах охорони праці може включати ініціативи щодо вдосконалення умов праці. Це може проявлятися у формі пропозицій щодо поліпшення робочого середовища, участі в комісіях з охорони праці або в обговоренні питань безпеки на регулярних зборах. Такі дії не лише підвищують рівень обізнаності працівників, але й сприяють формуванню культури безпеки в організації. А своєчасне проведення атестації робочих місць та з активною участю працівників підсилюють загальний рівень організації охорони праці на підприємстві [9].

Загалом, обізнаність працівників з їхніми правами та обов'язками у сфері охорони праці є запорукою створення безпечного робочого середовища. Це дозволяє зменшити ризик нещасних випадків і професійних захворювань, а також покращує загальну атмосферу на підприємстві, де працівники відчувають свою відповідальність за власну безпеку та безпеку колег.

Практично орієнтоване навчання з охорони праці є невід'ємною частиною формування безпечного робочого середовища. Такий підхід дозволяє працівникам не лише отримати теоретичні знання про правила безпеки, але й відпрацювати конкретні навички, які можуть знадобитися в реальних надзвичайних ситуаціях. В умовах постійно змінюваного виробничого середовища практичне навчання допомагає забезпечити готовність працівників до дій у різних обставинах.

По-перше, важливо, щоб навчання включало реальні сценарії, які можуть виникнути на робочому місці. Це можуть бути симуляції пожежі, аварій з небезпечними матеріалами, випадків травмування або інших надзвичайних ситуацій. Такі тренінги дозволяють працівникам не лише дізнатися про теоретичні аспекти, але й застосувати свої знання на практиці. Наприклад, навчання з використання вогнегасника, проведення евакуації або надання першої допомоги можуть суттєво підвищити рівень готовності до реальних викликів.

По-друге, навчання з охорони праці має бути інтерактивним. Використання методів активного навчання, таких як групові обговорення, рольові ігри або практичні заняття, дозволяє працівникам краще запам'ятовувати інформацію та вчитися на власному досвіді. Важливо, щоб тренінги проводили досвідчені фахівці, які можуть дати зворотний зв'язок і відповісти на питання, що виникають у працівників. Це сприяє не лише кращому засвоєнню матеріалу, але й формуванню довіри до навчального процесу.

Крім того, важливо регулярно проводити повторні навчання і оновлювати знання працівників. Змінюються технології, з'являються нові методи безпеки, і важливо, щоб працівники були в курсі останніх новинок у сфері охорони праці. Регулярні тренінги також дозволяють відпрацювати нові навички і підтримувати готовність працівників до дій у надзвичайних ситуаціях. Це може включати організацію навчальних курсів для нових працівників, а також постійне вдосконалення навичок для досвідчених співробітників.

У результаті, практично орієнтоване навчання з охорони праці не лише підвищує рівень обізнаності працівників, але й формує культуру безпеки на підприємстві. Працівники стають більш впевненими у своїх діях, що, в свою чергу, зменшує ризики травматизму і професійних захворювань, а також сприяє загальному покращенню атмосфери на робочому місці.

#### **Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі**

Перспективи подальших досліджень у галузі охорони праці на підприємствах легкої та хімічної промисловості зумовлені як викликами сучасного світу (технологічними, екологічними, соціальними),

так і зростаючим усвідомленням важливості безпечного та здорового робочого середовища. Сучасний стан розвитку цифровізації та цифрової трансформації найімовірніше, приведе до дослідження з використанням штучного інтелекту для прогнозування ризиків, застосування Інтернет речей (IoT) для моніторингу умов праці в реальному часі (наприклад, сенсори температури, вібрації, рівня шуму). Віртуальна та доповнена реальність (VR та AR) – це потужні інструменти, які можуть бути використані для навчання з безпеки праці. VR створює занурення у штучні, імітаційні сценарії, тоді як AR доповнює реальний світ віртуальними елементами. Це дозволяє працюючим практикувати навички у безпечному та контрольованому середовищі, що підвищує ефективність навчання та покращує засвоєння знань. Нас чекають зміни у структурі праці та адаптація охорони праці до дистанційної та гібридної роботи. Спеціалісти всіх галузей, в тому числі легкої та хімічної промисловості мають оцінити нові ризики, пов'язаних із використанням наноматеріалів, біологічно активних речовин. Для цього потрібне постійне навчання, в тому числі навчання охороні праці в нових умовах.

### Література

1. Головка Д.Ю., Особливості організації охорони праці в умовах воєнного стану в Україні : електронний навчальний курс./ Д.Ю. Головка. — Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2024. — 44 с.
2. Головач Н. В. Охорона праці медичних працівників України в період військового стану. Проблеми безпеки та умов праці./ Н. В. Головач Н. І. Лапицька URL:<https://journals.maup.com.ua/index.php/economics/article/view/2276>. (дата звернення: 20.06.2025)
3. Бужанська М. В. Актуальні проблеми безпеки праці під час воєнного стану в Україні./ М. В. Бужанська/ URL:[https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk\\_kntu/article/view/540](https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/540). (дата звернення: 20.06.2025)
4. Охорона праці та цивільний захист. Підручник / [О. Г. Левченко [та ін.]. — Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. — 420 с.
5. Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці (НПАОП 0.00-4.12-05) та Перелік робіт з підвищеною небезпекою: Наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 № 15: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05>. (дата звернення: 20.06.2025)
6. Кодекс законів про працю України : Закон України від від 10.12.1971 № 322-VIII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. (дата звернення: 20.06.2025)
7. Мінімальні вимоги безпеки і охорони здоров'я при використанні працівниками засобів індивідуального захисту на робочому місці (НПАОП 0.00-7.17-18): Наказ Мінсоцполітики України від 29 листоп. 2018 р. № 1804:URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1494-18/ed20181129>. (дата звернення: 20.06.2025)
8. Постанова кабінету міністрів України від 23 травня 2001 р. № 559 Про затвердження переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам, порядку проведення цих оглядів та видачі особистих медичних книжок. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/559-2001-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 20.06.2025)
9. Про порядок проведення атестації робочих місць по умовах праці: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.1992 р. № 442:URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-92-%D0%BF>. (дата звернення: 20.06.2025)

### References

1. Holovko D.Iu., Osoblyvosti orhanizatsii okhorony pratsi v umovakh voiennoho stanu v Ukraini : elektronnyi navchalnyi kurs./ D.Iu. Holovko. — Bila Tserkva : BINPO DZVO «UMO» NAPN Ukrainy, 2024. — 44 s.
2. Holovach N. V. Okhorona pratsi medychnykh pratsivnykiv Ukrainy v period viiskovoho stanu. Problemy bezpeky ta umov pratsi./ N. V. Holovach N. I. Lapytska URL:<https://journals.maup.com.ua/index.php/economics/article/view/2276>. (data zvernennia: 20.06.2025)
3. Buzhanska M. V. Aktualni problemy bezpeky pratsi pid chas voiennoho stanu v Ukraini./ M. V. Buzhanska/ URL:[https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk\\_kntu/article/view/540](https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/540). (data zvernennia: 20.06.2025)
4. Okhorona pratsi ta tsyvilnyi zakhyst. Pidruchnyk / [O. H. Levchenko [ta in.]. — Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho, 2019. — 420 s.
5. Typove polozhennia pro poriadok provedennia navchannia i perevirky znan z pytan okhorony pratsi (NPAOP 0.00-4.12-05) ta Perelik robot z pidvyshchenoiu nebezpekoiu: Nakaz Derzhnagliadokhoronpratsi vid 26.01.2005 № 15: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05>. (data zvernennia: 20.06.2025)
6. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy : Zakon Ukrainy vid vid 10.12.1971 № 322-VIII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. (data zvernennia: 20.06.2025)
7. Minimalnyi vymohy bezpeky i okhorony zdorovia pry vykorystanni pratsivnykamy zasobiv indyvidualnoho zakhystu na robochomu misti (NPAOP 0.00-7.17-18): Nakaz Minsotspolityky Ukrainy vid 29 lystop. 2018 r. № 1804:URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1494-18/ed20181129>. (data zvernennia: 20.06.2025)
8. Postanova kabinetu ministriv Ukrainy vid 23 travnia 2001 r. № 559 Pro zatverdzhennia pereliku profesii, vyrobnytstv ta orhanizatsii, pratsivnyky yakyyh pidliahaiut oboviazkovym profilaktychnym medychnym ohliadam, poriadku provedennia tsykh ohliadiv ta vydachi osobystykh medychnykh knyzhok. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/559-2001-%D0%BF#Text>. (data zvernennia: 20.06.2025)
9. Pro poriadok provedennia atestatsii robochykh mistv po umovakh pratsi: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.08.1992 r. № 442:URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-92-%D0%BF>. (data zvernennia: 20.06.2025)